

Lettiske Waffen-SS-soldater i Danmark efter 2. Verdenskrig

Planteavlskonsulent Holger Wraae-Jensen kørte i maj 1945 rundt på Vestsjælland og fotograferede forskellige begivenheder i forbindelse med befrielsen. Han tog også nogle billeder på Kobæk Strand ved Skælskør af nogle lettiske Waffen-SS-soldater. Billederne kan nu ses i Frihedsmuseets Fotosamling, hvor jeg faldt over dem, og de vakte min nysgerrighed. Hvad var det for nogle soldater, og hvad blev deres skæbne? Det førte til, at jeg skrev historiespeciale om baltiske flygtninge efter 2. Verdenskrig, hvor jeg behandlede både de civile og militære flygtninge³³⁴. I denne artikel vil jeg koncentrere mig om de lettiske militære flygtninge og deres skæbne samt de specielle problemstillinger, som prægede deres ophold i Danmark efter 2. Verdenskrig.

Artiklen er primært baseret på arkivalier på Rigsarkivet fra Udenrigsministeriet, Flygtningeadministrationen og Politiafdelingen under Flygtningeadministrationen. Det meste af arkivmaterialet beskæftiger sig med de baltiske flygtninge generelt, men der er alligevel en del materiale om de lettiske soldater. Derimod findes der kun sparsomt kildemateriale om de tilsvarende estiske og litauiske soldater.

Befrielsen

Da krigen sluttede i Danmark med den tyske delkapitulation, var der ikke kun godt en kvart million tyske flygtninge i landet, men også omkring 31.000 ikke-tyske flygtninge fra 36 forskellige lande. At der var tale om en broget forsamling ses af de lande, som de stammede fra: bl.a. Frankrig, Italien, Nederlandene, Polen, Schweiz, Sovjetunionen og Venezuela - herunder var der også 1010 estiske, 2077 lettiske og 2863 litauiske flygtninge.³³⁵ Langt de fleste rejste forholdsvis hurtigt hjem – det gjaldt dog ikke for det store flertal af baltiske flygtninge. De ønskede

334 Henrik Clausen, *Baltiske flygtninge i Danmark efter 2. verdenskrig* (Speciale i historie, Københavns Universitet, 2020).

335 *Flygtninge i Danmark 1945-1949* (København: Fremad, 1950), 26, 259.

ikke at returnere til deres hjemlande, som nu igen var blevet en del af Sovjetunionen.

Ikke alle de baltiske flygtninge var civile. De soldater, som Wraae-Jensen havde fotograferet, tilhørte Den lettiske Legion under Waffen-SS. Den lettiske legationssekretær, Nikolajs Ozolins, overrakte såvel briterne på Dagmarhus som det danske udenrigsministerium en oversigt over de lettiske soldater i Danmark: Ifølge denne var der omkring 2000 lettiske soldater i tyske uniformer i landet. De var formet i en bataljon bestående af tre kompagnier bemandede med rekonvalescenter og en reserve af officerer – ligeledes rekonvalescenter. De var placeret på tre lokationer i nærheden af Korsør: Skælskør, Lundforlund og Tårnholm.³³⁶ Jeg har ikke fundet andre kilder, som bekræfter dette tal på 2000 soldater, og det er ikke til at vide, hvor mange af dem, der eventuelt måtte have valgt at følge med de tyske tropper ud af landet.

Lettiske soldater. Optagelsessted ikke kendt. Flere af soldaterne på billedet befandt sig i lejren i Faxe Ladeplads under "baltersagen" i februar 1946 (markeret med "X", "2" og "3"). Mindst en af soldaterne tilhører ikke Waffen-SS. Foto: Rigsarkivet.

336 Demarche med P.M. fra den lettiske legationssekretær N. Ozolins 14. maj 1945. RA, UM, 87.F.33.

”Balterspørgsmålet”

De baltiske flygtninge var specielle pga. spørgsmålet om deres statsborgerskab. Sovjetunionen betragtede flygtningene som sovjetiske statsborgere, da de tre lande var en del af Sovjetunionen – ifølge Sovjetunionen. USA og Storbritannien anerkendte ikke den sovjetiske anneksion af de tre lande og betragtede balterne som statsløse. I første omgang var det SHAEF og senere den britiske militære mission i Danmark, som fastlagde retningslinjerne for flygtningene og dermed også det nationale tilhørsforhold for de baltiske flygtninge. Det praktiske arbejde med både de tyske og ikke-tyske flygtninge blev dog overladt til danskerne – førstnævnte tog Flygtningeadministrationen sig af. Den var dannet af medarbejdere fra Arbejds- og Socialministeriet og Indenrigsministeriet.³³⁷ De ikke-tyske flygtninge fik Dansk Røde Kors det praktiske ansvar for. Man dannede her flygtningeafdelingen, som blev ledet af dr.med. Esther Ammundsen. Først pr. 1. oktober 1947, da antallet af ikke-tyske flygtninge var faldet kraftigt, blev det praktiske arbejde med de ikke-tyske flygtninge ført ind under Flygtningeadministrationen.³³⁸

Dansk Røde Kors og de danske myndigheder frygtede konstant, at Sovjetunionen ville bringe sagen med de baltiske flygtninge op. De var ganske vist formelt briternes ansvar, men danskerne var alligevel bange for, at der ville blive stillet et sovjetisk krav om at få dem udleveret – og i givet fald ville kravet nok i første omgang være rettet mod de baltiske soldater. I august 1945 skrev departementschef Koch fra Socialministeriet til direktør Svenningsen i Udenrigsministeriet om frygten for, at de sovjetiske officerer i Danmark skulle begynde at interesse sig for balterne, nu da de fleste sovjetiske statsborgere (betegnet ”Russerne” i skrivelsen) havde forladt landet. Han refererede også til en fortrolig skrivelse fra briterne ”... hvoraf det fremgaar, at man paa den ene Side synes at have taget et klart Standpunkt til Balternes Stilling, men paa den anden Side ikke er uforberedt paa at møde Vanskeligheder med Hensyn til Reglernes Anvendelse i Praksis.” Han lovede videre at holde Svenningsen orienteret om ”dette noget ømtaalige Problem”.³³⁹

Den sovjetiske udenrigsminister, Molotov, nævnte for den danske udenrigsminister, Gustav Rasmussen, ved et møde i Moskva i juni 1946, at der var 4500 baltere og sovjetiske statsborgere i Danmark, som man ønskede hjemsendt. Molotov skrev efterfølgende i et fortroligt notat, at de skulle udleveres, så de kunne blive straffet.³⁴⁰ Sovjetiske repræsentanter var inde på emnet om de baltiske flygtninge flere gange, men der kom aldrig et egentligt krav om udlevering.

337 *Flygtninge i Danmark 1945-1949*, 10-12.

338 Fortrolig orientering fra Dansk Røde Kors, 18. september 1947. RA, DRK, 158.

339 Socialministeriet til Udenrigsministeriet, 25. august 1945. RA, UM, 6.U.409.

340 Bent Jensen, *Bjørnen og haren. Sovjetunionen og Danmark 1945-1965* (Odense: Odense Universitetsforlag, 1999).

I en dansk fortrolig redegørelse om ”balterspørgsmålet” fra juli 1947 blev det understreget, at de sovjetiske militære myndigheder i Danmark flere gange havde givet udtryk for, at striden om balternes nationalitet var et sovjetisk-britisk spørgsmål, men man havde også samtidig ”ladet skinne igennem”, at man eventuelt ville fremsætte krav om udlevering af alle de baltere, som havde gjort tysk krigstjeneste. Ved andre lejligheder tilkendegav man, at man ville være tilfreds med, at disse blev samlet i en særlejr i Danmark eller overført til briterne i Tyskland.³⁴¹

Efter ordre fra SHAEF’s mission i Danmark blev de lettiske soldater ikklædt civilt tøj og placeret i de samme lejre som de civile flygtninge.³⁴² Senere bestemte den britiske militærmission i Danmark, at de skulle betragtes som demobiliserede og behandles som ”almindelige displaced persons”.³⁴³

Letter på Kobæk Strand, maj 1945. Kvinden til venstre er fra Danske Kvinders Beredskab.
Foto: Holger Wraae-Jensen/Frihedsmuseet.

341 Fortrolig redegørelse om balterspørgsmålet, juli 1947. RA, UN IRO, B5.

342 Bente Thomsen, ”De baltiske flygtninge i Danmark 1945-1949”, *Historie/Jyske Samlinger*, Bind ny række, 12 (1977-1978). 141.

343 Dansk Røde Kors til Udenrigsministeriet, 10. april 1946. RA, Pol. Afd., Journalsag 7674/46.

Den danske holdning til de baltiske – og andre – flygtninge

Man var fra officiel dansk side ikke interesseret i at beholde flygtningene i Danmark. Man nærede fra Flygtningeadministrationens side ligefrem "Betæneligheder ved de baltiske Flygtninges – og da navnlig de tidligere Værnemagtsmedlemmers - fortsatte Ophold her i Landet..."³⁴⁴ Om de tilbageværende polske flygtninge udtrykte man sig i endnu mere utvetydige vendinger ved et møde i april 1946: "Det drejer sig om et Menneskemateriale, som Danmark ingen interesse har i at beholde." En kontorchef fra Rigspolitiet erindrede på samme møde om de problemer, som man fra politiets side havde haft med polske roearbejdere og tilføjede: "at det for Politiet vilde være noget nær en Katastrofe, hvis disse polske Flygtninge skulde blive her i landet."³⁴⁵

De lettiske – og øvrige baltiske flygtninge – blev dog ikke omtalt i lignende vendinger som de ovenfor citerede. Man prøvede at skærme dem fra et sovjetisk krav om udlevering – bl.a. ved at få udsendt soldaterne til briterne i Tyskland. Her var argumentet, at det kunne ske som en del af vilkårene for den tyske delkapitulation 4. maj 1945. Sovjetunionen havde jo selv brugt en lignende argumentation for at få udleveret baltiske og tyske soldater fra Sverige (den såkaldte "Baltutlämning", mere herom senere). De civile flygtninge var beskyttet under den resolution om flygtninge, som var blevet vedtaget ved FN's plenarforsamling i London februar 1946. Den danske holdning var dog, at resolutionen ikke forhindrede, at Danmark prøvede at udsende flygtningene til andre lande end Sovjetunionen, f.eks. UNRRA-lejre³⁴⁶ i Tyskland.³⁴⁷

I april 1948 skrev Flygtningeadministrationen om "De ikke-tyske Flygtninges Stilling i Danmark".³⁴⁸ Her slog man fast, at den danske regering var af den opfattelse, at landet ikke "i al Fremtid" skulle stå for flygtningenes forsyning. Ganske vist ernærede halvdelen af de ikke-tyske flygtninge sig selv, men Danmark havde givet asyl til mange emigranter, og Flygtningeadministrationen tilføjede: "man [...] maa nære Betænelighed ved at optage et større Fremmedelement i den danske Befolkning." Flygtningene burde forlade landet så hurtigt, som det kunne lade sig gøre. Men man betonedede, at ingen var blevet tvunget tilbage til deres hjemlande, hvis de havde haft gyldig grund til at modsætte sig det. Ud fra kildematerialet har jeg dog ikke grund til at tro, at det skyldtes menneskelige hensyn. Det skyldtes snarere, at man fra dansk side holdt sig til de internationale aftaler, herunder de direktiver

344 Arbejds- og Socialministeriet til Udenrigsministeriet, 30. april 1946. RA, Pol. Afd., Journalsag 7674/46.

345 Referat af møde i Udenrigsministeriet, 9. april 1946. RA, UM, 6.U.409.

346 UNRRA var en flygtningeorganisation under FN, som eksisterede 1943-1947, hvorefter den blev erstattet af bl.a. UN IRO.

347 Notits i Udenrigsministeriet, 30. december 1946. RA, UM, 87.F.33.

348 Flygtningeadministrationen, april 1948. RA, UN IRO, B5.

som blev givet af først SHAEF og senere den britiske militærmission. Man ønskede ikke at lægge sig ud med briterne, som formelt havde ansvaret for flygtningene.

Bente Thomsen skriver om de baltiske flygtninge, at der ikke fandtes nogen egentlig dansk flygtningepolitik.³⁴⁹ Det mener jeg i høj grad, at der gjorde: Man ønskede, at de alle skulle forlade Danmark. Dels ønskede man at få balterne ud – især de, der havde gjort tysk krigstjeneste – da det ville gøre forholdet til Sovjetunionen mindre kompliceret, og dels ønskede man ikke at indlemme flygtningene i det danske samfund, også selvom mange af dem forsørgede sig selv og ikke lå Danmark til last økonomisk.

Ønsket om at komme af med de baltiske flygtninge blev ikke delt af alle. Avisen *København*³⁵⁰ kørte en artikelserie om balternes forhold under Røde Kors administration i juli 1947.³⁵¹ Det gjorde, at man i en fortrolig redegørelse om ”balterspørgsmålet” skrev, at avisen førte en kampagne, som havde til hensigt at indlemme balterne (og sikkert også alle øvrige ikke-tyske flygtninge) i det danske samfund ”...uden nøjere Undersøgelse af deres Fortid og eventuelle Tilhørsforhold til tyske Organisationer, [der] saafremt den ikke officielt gendrives let vil kunne faa den Konsekvens at bringe Danmark i et Modsætningsforhold til Rusland, hvilket blandt andet vil kunne influere på Spørgsmaalet om Overførelse af tyske Flygtninge til den russiske Zone i Tyskland.”³⁵²

Så sent som i 1949 foreslog Johannes Kjærbøl, chef for Flygtningeadministrationen, at man burde give de 800-1.000 flygtninge, som havde opnået tilknytning til Danmark gennem erhverv, ægteskab og lignende en varig arbejds- og opholdstilladelse. Det modsatte Udenrigsministeriet sig med argumenter om, at det kunne belaste forholdet til Sovjetunionen, og at de pågældende flygtninge ville være mere trygge, hvis de benyttede sig af udrejsemuligheder igennem FN-organisationen UN IRO.³⁵³ Og det blev skrevet på et tidspunkt, hvor Danmark havde undertegnet Atlantpagen, og i den situation, hvor der ikke længere var tyske flygtninge i Danmark, som man kunne have behov for Sovjetunionens velvilje for at få dem repatrieret til den sovjetiske zone i Tyskland. Man kunne godt få den tanke, at Udenrigsministeriet greb tilbage til en tidligere anvendt argumentation for at skyde Kjærbøls forslag ned.

Når man ser på de danske avisers syn på de lettiske (og de øvrige baltiske) flygtninge, kan man konstatere, at det generelt var neutralt eller positivt. En mar-

349 Thomsen, ”De baltiske flygtninge i Danmark 1945-1949”: 158.

350 Kortlivet Venstre-avis, som udkom 1. oktober 1946 til 31. december 1949. ”De danske aviser – København”, <http://dedanskeaviser.dk/newspapers/1-234>, besøgt 10-2-2020.

351 *København*, 11., 12. og 14. juli 1947.

352 Fortrolig redegørelse om balterspørgsmålet, juli 1947. RA, UN IRO, B5. UN IRO var en forløbet for den nutidige flygtningeorganisation, UNHCR. Den hjalp nogle af flygtningene i Danmark med at finde et nyt hjem i andre lande.

353 Fra Udenrigsministeriet til Johannes Kjærbøl, 2. maj 1949. RA, UM, 84.A.33a/1a.

Lettiske soldater på Kobæk Strand, maj 1945. Bemærk det lettiske flag, der vajer fra flagstangen. Bygningerne i baggrunden er Civiletatens Sommerhuse. Foto: Holger Wraae-Jensen/Frihedsmuseet.

kant undtagelse er dog det danske kommunistpartis avis *Land og Folk*. Den skrev flere gange negativt om de baltiske flygtninge, bl.a. at en strejke på Helsingør Skibsværft i juli 1946 skyldtes arbejdernes modvilje mod "Nazi-Flygtninge".³⁵⁴ Avisen *Social-Demokraten* kaldte to dage senere det for en "voldsom Hetz" fra den kommunistiske avis' side og skrev, at konflikten ikke skyldtes letterne, men at de var blevet ansat, uden at deres kvalifikationer var blevet undersøgt – altså en rent faglig konflikt.³⁵⁵

Allerede før *København* kom med sin kritik af de baltiske flygtninges forhold i Danmark, var der i flere danske aviser enslydende artikler om de baltiske flygtninge under overskriften "Giv de Allierede Flygtninge Ligeret med andre Borgere".³⁵⁶ *Frederiksborg Amts Tidende* kaldte det sovjetiske krav om sammenkædning mellem modtagelse af tyske flygtninge i den sovjetiske besættelseszone og udsendelse af baltiske flygtninge fra Danmark for "Umenneskelige Betingelser

354 *Land og Folk*, 17. juli 1946.

355 *Social-Demokraten*, 19. juli 1946.

356 *Horsens Avis*, 29. april 1949 og *Bornholms Avis*, 7. maj 1949.

for Flygtningenes Fjernelse”.³⁵⁷ Aviserne ville næppe have bragt sådanne artikler, hvis deres læsere havde været fjendtligt indstillet overfor de baltiske flygtninge og deres ophold i landet.

Der skete dog et vist skred i flygtningenes mulighed for at få opholdstilladelse. Kontorchef Vorstrup fra UN IRO sagde i 1950: ”... men muligheden for at imødekomme ønsker om at blive, begrænses af justitsministeriets retningslinier. Man gaar dog her frem efter humanitære hensyn. Et ungt menneske, der har haft ophold i en danske familie i 4-5 aar, taler vort sprog og kan klare sig selv vil have muligheder for at faa lov til at blive, og noget tilsvarende gælder, hvor familiebaand har skabt en varig tilknytning til landet.”³⁵⁸

Danmark efter 2. Verdenskrig

Man kan undre sig over, at de danske myndigheder var så nervøse for at blive stillet over for et sovjetisk krav om udlevering af de baltiske flygtninge. Dels var der i Danmark forholdsvis få baltiske flygtninge – under 6000 fra alle tre lande i 1945, i juli 1948 1900 – dels var de formelt et britisk anliggende. Sverige havde derimod modtaget omkring 30.000 baltere primært estere,³⁵⁹ og i den britiske zone i Tyskland var der i januar 1947 80.000 baltere.³⁶⁰ Men Danmark stod i en meget svag udenrigspolitisk situation i de første år efter 2. Verdenskrig. Jeg vil i det følgende belyse denne og sammenligne med Sverige, som man ved første øjekast måtte mene stod svagere end Danmark, da landet stod alene. Dette synspunkt kunne umiddelbart støttes af den såkaldte ”Baltutlämning”, hvor 146 baltiske og 2370 tyske soldater, der var flygtet til Sverige ved krigens slutning fra kampene i bl.a. Kurland, blev krævet udleveret af Sovjetunionen, da de efter sovjetisk opfattelse havde overgivet sig til Sovjetunionen ved den endelige tyske kapitulation. De blev under meget dramatiske omstændigheder udleveret, men flere begik selvskade og selvmord for at undgå udleveringen.³⁶¹ Den danske besættelsestidshistoriker Palle Roslyng-Jensen skriver i 1984 i sin anmeldelse af den svenske disputats om emnet af Curt Ekholm, at ”Baltutlämningen” viser forskellen på Danmark og Sverige: Sidstnævnte var prisgivet kravet fra et ”selvbevidst Sovjetunionen”, mens førstnævnte kunne dække sig bag SHAEF og skyde eventuelle problemer over til Storbritannien.³⁶²

357 *Frederiksborg Amts Tidende*, 21. august 1948.

358 *Social-Demokraten for Randers og Omegn*, 9. januar 1950.

359 Curt Ekholm, *Balt- och tyskutlämningen 1945-1946, Del 1: Ankomst och interneringen* (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 1984), 11, 13.

360 Arie J. Kochavi, ”British Policy on Non-Repatriable Displaced Persons in Germany and Austria, 1947-7,” *European History Quarterly*, Vol. 21 (1991): 375.

361 Curt Ekholm, *Balt- och tyskutlämningen 1945-1946, Del 1: Ankomst och interneringen*, 11, 13.

362 Palle Roslyng-Jensen, ”Curt Ekholm: Balt- og tyskutlämningen 1945-1946” del 1 & 2. *Studia Historica Upsaliensis*, 136 & 137, Uppsala Universitet, 1984, 414.

Sverige må – ligesom Danmark – betegnes som en småstat, men det var en småstat med et anseeligt militært potentiale: Den svenske hær voksede fra fire til seksten divisioner i perioden 1940-44.³⁶³ I årene efter krigen er denne styrke selvfølgelig blevet demobiliseret, men reservisterne har været uddannet og materiellet på lager, så man har forholdsvis hurtigt kunnet mobilisere. Den tyske hær vurderede i 1940, at det ville kræve 20-30 divisioner at besætte Sverige, og det tal var to år efter steget til 30-40 divisioner.³⁶⁴ Når det sammenholdes med, at amerikanske militære analytikere i 1948 nedjusterede antallet af divisioner, som Sovjetunionen ville kunne indsætte i en invasion af Vesteuropa fra 60 til ca. 30, har Sverige stået gunstigt rent militært i de første år efter 2. Verdenskrig.³⁶⁵

Det er derfor heller ikke nogen overraskelse, at Sovjetunionen i marts 1946 opgav kravet om at få repatrieret de 30.000 baltiske flygtninge i Sverige. Dette kan man læse i en række artikler fra 2015 skrevet af den svenske politolog ved Lunds Universitet, Johan Matz, baseret på dengang nyligt tilgængelige dekrypterede telegrammer til og fra den sovjetiske repræsentation i Stockholm.³⁶⁶ Den svenske historiker Carl Göran Andræ har ligefrem den tolkning af "Baltutlämningen", at det var en svensk imødekommenhed over for Sovjetunionen, fordi man ikke ville udlevere de øvrige 30.000 baltiske flygtninge, og at denne tolkning blev videregivet af sovjetiske diplomater i Stockholm til den sovjetiske udenrigsminister Molotov.³⁶⁷ Sverige var alt andet end prisgivet et "selvbevidst Sovjetunionen".

Danmark derimod stod i en helt anden situation. Militært var Danmark svagt. Koldkrigshistorikeren Peer Henrik Hansen vurderer endda, at det danske forsvar i 1948 var svagere end ved det tyske angreb 9. april 1940.³⁶⁸ Ved udgangen af 1948 havde den danske hær 9000 soldater med et uddannelsesniveau, så de kunne indsættes i løsningen af militære opgaver. 4000 af disse var bundet ved Den danske Brigade i Tyskland.³⁶⁹ Dertil kom, at Sovjetunionen holdt Bornholm besat de første 11 måneder efter krigen.

Storbritannien var i perioden helt frem til midten af 1950'erne Danmarks vigtigste sikkerhedspolitiske partner ifølge den danske historiker Rasmus Mariager,

363 Kent Zetterberg, "The Case of Sweden," in *Hitler's Scandinavian Legacy*, edited by Jill Stephenson & John Gilmour (London: Bloomsbury Academic, 2013), 100.

364 Zetterberg, "The Case of Sweden," 95.

365 Poul Villame, *Frygtens logik: Den kolde Krig – en ny global historie, optakt og tidlige år 1917-1961* (København: Gads Forlag, 2020) kapitel 2, epub ebog.

366 Johan Matz, "Sweden, the USSR and the early Cold War 1944-47: declassified encrypted cables shed new light on Soviet diplomatic reporting about Sweden in the aftermath of World War II," *Cold War History*, 15:1, 2015: 33.

367 Carl Göran Andræ, *Sverige och den stora flykten från Estland 1943-1944* (Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, 2004), 135-136.

368 Peer Henrik Hansen, "'Upstairs and Downstairs' – The Forgotten CIA Operations in Copenhagen," *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Volume 19, Number 4, 2006: 687.

369 Rasmus Mariager, *I tillid og varm sympati* (København: Museum Tusculanum, 2006), 206-207.

Flere af soldaterne bærer Waffen-SS uniformer, herunder det lettiske skjold på venstre overarm. Officeren (nummer to fra venstre) er enten Hauptsturmführer (kaptajn) eller Oversturmführer (premierløjtnant). Kobæk Strand, maj 1945. Foto: Holger Wraae-Jensen/Frihedsmuseet.

derefter overtog USA rollen.³⁷⁰ Danmarks politik var i årene efter krigen at være ”brobygger” mellem øst og vest og satsede på sikkerhed igennem medlemskabet af FN, men efterhånden erkendte man fra dansk side, at det reelt ikke var nogen sikkerhedsgaranti. Samtidig ville Storbritannien – trods det tætte forhold – heller ikke være i stand til at stille militære garantier for Danmark.

Sovjetunionen var på sin side godt klar over, at Danmark ikke var en del af den sovjetiske indflydelsessfære. DIIS-rapporten *Danmark under den kolde krig*³⁷¹ og Bent Jensen i *Bjørnen og haren*³⁷² er enige om, at Danmark tilhørte den vestlige blok, mens Mary Dau i sin bog fra 1969 mener, at Danmark hverken var i den ene eller anden blok.³⁷³ Hun mener, at Danmark først ændrede placering i forbindelse med Marshallplanen, som førte til, at Danmark opgav sin neutralitet.³⁷⁴

370 Ibid., 42.

371 *Danmark under den kolde krig* (København: DIIS, 2005). <https://www.diis.dk/publikationer/danmark-kolde-krig>, besøgt 20-09-2019.

372 Jensen, *Bjørnen og haren*, 47, 165-169.

373 Mary Dau, *Danmark og Sovjetunionen 1944-49* (København: Munksgaard, 1969), 248.

374 Ibid., 251.

De baltiske flygtninge i Danmark har for Sovjetunionen været et emne, som kunne bruges til at presse Danmark i forhandlinger. Man afviste at tage mod flere tyske flygtninge fra Danmark til den sovjetiske zone i Tyskland med den begrundelse.³⁷⁵ Men man må formode, at Sovjetunionen var klar over, at Danmark ikke ville kunne gå ind på at udlevere de baltiske flygtninge (herunder de tidligere soldater) grundet forholdet til Storbritannien og Danmarks linje om at følge FN-resolutionen om flygtninge.

Der har selvfølgelig været andre faktorer end Danmarks og Sveriges militære styrke – eller svaghed i Danmarks tilfælde – som har spillet en rolle for Sovjetunionens politik over for de to lande. Men at Sovjetunionen ikke tøvede med at spille med de militære muskler over for Danmark, ses ved, at sovjetiske fly overfløj Bornholm, og sovjetiske flådefartøjer lagde sig både øst og vest for øen i september 1948. Det var ikke noget tilfældigt tidspunkt: Netop da var der udenrigsministermøde i Stockholm, hvor den nordiske forsvarsunion var på dagsordenen. Det blev senere bekræftet af den sovjetiske flådeattaché, og han tilføjede, at Bornholm kunne være en potentiel fremtidig maritim base for Sovjetunionen.³⁷⁶

”Baltersagen” i Faxe Ladeplads

I februar 1946 udviklede det, der blev kaldt ”baltersagen”, sig i en flygtningelejr i Faxe Ladeplads. Danske håndværkere havde under en reparation af gulve i lejren fundet en række genstande, som tilhørte personer i lejren: billeder af nogle af lejerens beboere iført tysk uniform, et ”camouflageovertræk” og hæderstegn.³⁷⁷ Avisen *Social-Demokraten* skrev om sagen under overskriften ”Fantastisk Affære blandt Flygtninge i Fakse Ladeplads” og fortalte videre: ”... der blandt disse Flygtninge er SS-Mænd, som har gjort Forsøg paa at skjule deres rette Identitet”.³⁷⁸ Sagen blev også noteret i Sovjetunionen, hvor et telegram fra det sovjetiske nyhedsbureau TASS, som refererede *Socialdemokraten*s artikel, blev bragt i flere aviser.³⁷⁹

Udenrigsministeriet bad Arbejds- og Socialministeriet om at blive orienteret om sagen. De svarede, at Dansk Røde Kors udmærket var klar over, at en del af de baltiske flygtninge havde tilhørt Waffen-SS-enheder. Ministeriet havde som

375 UM til gesandt i Warszawa, 10. juli 1948. RA, UM, 84.A.33a/1a.

376 Bent Jensen, *Bornholmske Samlinger III. række, 9. bind* (Rønne: Bornholms Historiske Samfund, 1996), 310. Bogen er også udgivet på Odense Universitetsforlag i 1996 som *Den lange befrielse. Bornholm besat og befriet 1945-1946*.

377 ”Rapport Fredagen den 15. Februar 1946 angaaende Fund af tyske Hæderstegn, Fotografier af S.S. Folk m.v. i Faxe Ladeplads”. RA, Pol. Afd., Journalsag 7674/46.

378 *Socialdemokraten*, 21. februar 1946.

379 Døssing fra det danske gesandtskab i Moskva, 4. marts 1946. RA, Pol. Afd., Journalsag 7674/46.

tidligere nævnt haft emnet oppe, og man havde udtrykt betænkelighed ved "... navnlig de tidligere Værnemagtsmedlemmers [...] fortsatte Ophold her i Landet..."³⁸⁰ Generelt blev de baltiske soldater betegnet som "værnemagtsmedlemmer", uanset om de havde tilhørt Waffen-SS eller andre enheder. Det var kun i forbindelse med sager som "baltersagen", at man i rapporter mv. ekspliciterede, at der var tale om medlemmer af Waffen-SS. Det skal dog understreges, at ikke alle de baltiske soldater havde været i Waffen-SS – de havde også gjort tjeneste i andre typer enheder, f.eks. som politisoldater eller grænsevagter (i hvert fald ifølge deres egne udsagn).

Det danske politi afhørte alle mænd i den militærduelige alder i lejren i Faxe Ladeplads. Man optog rapport, når en person havde gjort tysk tjeneste, eller der blev nævnt noget af interesse under afhøringen. Der blev i alt optaget rapport over 55 personer, heraf angav 32, at de havde tilhørt Den lettiske Legion (dvs. Waffen-SS), 6 havde gjort arbejdstjeneste i en Baubatallion, 2 havde gjort tjene-

Opslåede telte sat sammen af enkeltmandsregnslag ("Zeltbahnen") i Waffen-SS camouflagemønster. Skuldergradstegnene på nummer to fra højre viser, at han er Unterscharführer (underofficer). Kobæk Strand, maj 1945. Foto: Holger Wraae-Jensen/Frihedsmuseet

380 Arbejds- og Socialministeriet til Udenrigsministeriet, 30. april 1946. RA, Pol. Afd., Journalsag 7674/46.

ste i Luftwaffe. To havde været tjenestegørende i det lettiske politi og var blevet politisoldater. Kun én havde stadig sin Soldbuch³⁸¹ - de fleste påstod, at de havde afleveret den, da de blev indlagt på lazaret. Enkelte indrømmede dog direkte, at de havde ødelagt den.³⁸²

Nogle af de afhørte påstod, at de ikke havde gjort militærtjeneste og havde haft pas. Disse pas var dog gået til grunde under luftangreb. Det undrede det danske politi, at de pågældende ikke havde haft passene på sig under luftangrebet. Passet er vigtigt i denne sammenhæng, da det blev fratrækket letterne, når de blev indkaldt som soldat. To af de afhørte "civile" var anonymt blevet angivet af deres medflygtninge som personer, der havde gjort tjeneste i SS – dette blev dog ikke tillagt større troværdighed af den danske lejrleder. Dansk politi var opmærksom på den let genkendelige Waffen-SS blodtypetatoering, men det var tilsyneladende kun få lettiske Waffen-SS-medlemmer, som fik denne.³⁸³ "Baltersagen" fik ikke nogen betydning for de flygtninge, som man mente havde gjort tysk militærtjeneste, men den understregede for de danske myndigheder, at disse flygtninge kunne være et problem i forhold til Sovjetunionen.

De lettiske soldater sendes ud af Danmark

"Baltersagen" gav en uønsket opmærksomhed fra sovjetisk side på de baltiske flygtninge i Danmark generelt og især på soldater, som havde gjort tysk krigstjeneste. Som nævnt ovenfor var man fra dansk side interesseret i at komme af med især de tidligere soldater. Det blev vurderet i april 1946, at der var godt 400 af dem tilbage i Danmark.³⁸⁴ Altså et noget andet tal end de 2000, som den lettiske legationssekretær talte om i maj 1945. Enkelte var kommet til Tyskland udsendt af de britiske militærmyndigheder som "Wehrmachtsangehörige", dvs. som medlemmer af den tyske værnemagt.³⁸⁵

På trods af de enkelte lettiske soldater, som var blevet udsendt tidligere, var den britiske politik indtil slutningen af 1946, at man kun modtog tyske statsborgere som "Wehrmachtsangehörige", men derefter ændrede man politik, og de danske myndigheder øjnede nu en mulighed for at "slippe af med", som man udtrykte det, nogle af de baltiske flygtninge. Man ville i første omgang kun udsende flygtninge, som meldte sig frivilligt. Briterne ville til at begynde med ikke modtage kvinder og børn, så de personer, som meldte sig frivilligt, blev opdelt i tre grupper: enlige uden arbejde, enlige med arbejde og personer med familie.

381 Soldaterbog, hvor lønudbetalinger, enheder mv. blev anført.

382 "Rapport Fredagen den 15. Februar 1946 angaaende Fund af tyske Hæderstegn, Fotografier af S.S. Folk m.v. i Faxe Ladeplads". RA, Pol. Afd., Journalsag 7674/46.

383 Ibid.

384 Referat af møde i Udenrigsministeriet, 9. april 1946. RA, UM, 6.U.409.

385 Rigspolitiets Efterretningsafdeling, 29. oktober 1946, Løbe Nr. 4485/46. RA, UM, 87.F.33.

Det var tilladt de ikke-tyske flygtninge at arbejde udenfor lejrene, men man mente hos de danske myndigheder, at det var vigtigere at komme af med balterne end at have dem som arbejdskraft i Danmark.³⁸⁶

De baltiske Wehrmachtsangehörige var dog noget usikre på, om det var sikkert at rejse, så Dansk Røde Kors måtte få Major Laing fra British Military Mission to Denmark til at udsende en garanti for, at de ville blive overført til lejre i den britiske zone i Tyskland. I garantien skrev Laing: "Conditions regarding the terms of the Yalta and Potsdam agreements on the question of Baltic citizens still hold good."³⁸⁷

Fra dansk side prøvede man også at "motivere" med opslag. I kildematerialet har jeg fundet to næsten enslydende tysksprogede dokumenter rettet mod henholdsvis polske og baltiske flygtninge. Man orienterede i dokumenterne om, at Wehrmachtsangehörige kunne rejse til Tyskland og dér blive demobiliseret af briterne. Det var en "grosse Begünstigung" for flygtningene, og de ville få meget bedre forhold i Tyskland end i Danmark. Man gjorde også opmærksom på, at flygtningene ikke havde opholdstilladelse i landet, selvom de arbejdede og boede udenfor lejrene, og – fortsatte man mere truende – den britiske militærmission i Danmark var ved at blive lukket ned, så man kunne ikke give garantier for fremtiden. Underforstået: Hvis briterne ikke er her, så kunne det jo være, at Sovjetunionen ville bede om at få jer udleveret. I versionen til de baltiske flygtninge havde man også tilføjet, at på grund af en række episoder med balterne, spurgte den danske befolkning – og især pressen – hvor længe disse baltiske flygtninge skulle forblive i Danmark. Man refererede her til nogle episoder blandt de baltiske flygtninge: sultestrejker og protester samt modvilje blandt nogle af flygtningene mod at tage anvist arbejde udenfor lejrene og dermed forsørge sig selv.³⁸⁸

Det har ikke været muligt at finde en endelig opgørelse over, hvor mange baltere der rejste til Tyskland som Wehrmachtsangehörige. Det nærmeste, vi kan komme det, er, at da de 200 enlige uden arbejde var udsendt, så gik man i gang med at udsende de 200 enlige, som havde arbejde.³⁸⁹ Det svarer meget godt overens med de 400, som de danske myndigheder havde anslået. Det er ikke til at vide, hvor mange lettiske soldater, som ikke tog imod tilbuddet og dermed blev i Danmark lidt længere. Det kan dog ikke være mange, som er forblevet i Danmark, da i alt kun ca. 400 af de baltiske flygtninge – mænd, kvinder og børn – til sidst fik opholdstilladelse i Danmark. Dette tal angives af Thomsen i hendes ar-

386 Flygtningeadministrationen (?) til Arbejds- og Socialminister Søren P. Larsen, 16. april 1947. RA, Pol. Afd., Journalsag 7674/46. Der er tvivl om, hvorvidt kilden er skrevet af Flygtningeadministrationen eller en anden myndighed.

387 Notice to be posted in all Baltic Camps, 22. februar 1947. RA, UN IRO, B5.

388 Udaterede skrivelser fra Dansk Røde Kors. RA, UN IRO, B7.

389 Flygtningeadministrationen (?) til Arbejds- og Socialminister Søren P. Larsen, 16. april 1947. RA, Pol. Afd., Journalsag 7674/46.

tikel om de baltiske flygtninge fra 1977, hvor hun baserer tallet på oplysninger fra baltiske organisationer i Danmark.³⁹⁰ I *Aftenbladet København* kunne man i marts 1951 læse, at 300 baltere ville blive civile danske borgere, når man lukkede flygtningelejren på Prags Boulevard i København.³⁹¹

Hvis man søger i Immigrantmuseets database over indfødsretstildeling, så ser man, at 65 estere, 109 letter og 51 litauere fik dansk indfødsret mellem 1945 og 1960.³⁹² Jeg har heller ikke kunnet finde angivelser af, om der var andre end lettiske soldater, som blev udsendt som Wehrmachtsangehörige. Der kan også blandt estiske og litauiske flygtninge have været personer, som havde gjort tjeneste i tyske enheder og som kunne udsendes på denne måde.

Hvem var de lettiske soldater?

Som det fremgår af det foregående, blev der fra dansk side aldrig lavet en egentlig undersøgelse af, hvilke enheder de lettiske soldater i Danmark kom fra. Det kan have været mange forskellige: Op mod 146.000 letter var i tysk tjeneste. I juli 1944 gjorde godt 31.000 tjeneste i to Waffen-SS-divisioner og i andre SS-enheder.³⁹³

Den lettiske Legion er et centralt begreb, når man taler om de lettiske soldater. Den blev oprettet i 1943, og 15.000 letter meldte sig frivilligt. Der var på det tidspunkt allerede en del letter i tysk tjeneste, herunder hjælpepolitienheder, og dele af disse blev også overført til legionen. Den kom til at bestå af to divisioner (15. og 19. lettiske Waffen-SS-division). Der blev indført tvungen værnepligt i 1944, og allerede inden da havde man fra tysk side brugt tvungen arbejdstjeneste som en måde at rekruttere soldater på: Man kunne undgå arbejdstjeneste ved at melde sig til militærtjeneste i stedet. Soldater fra årgangene 1915-1924 blev udskrevet.³⁹⁴

Der er varierende opfattelser af, hvad legionen bestod af – bl.a. om soldater udenfor Waffen-SS også skulle regnes med.³⁹⁵ F.eks. betegnede politi- og arbejds-soldater i den tidligere nævnte afhøring af mulige lettiske soldater i ”baltersagen” fra Faxe Ladeplads sig netop ikke som tilhørende Den lettiske Legion. At det kun er soldaterne i primært de to Waffen-SS divisioner, som hører til legionen,

390 Thomsen, ”De baltiske flygtninge i Danmark 1945-1949”: 157.

391 *Aftenbladet København*, 19. marts 1951.

392 ”Indfødsretstildeling – Immigrantmuseet”, <https://immigrantmuseet.dk/databaser/indfoedselstildeling/>, besøgt 13-4-2021. Tallene skal håndteres med vist et forbehold, da det vil kræve en nærmere analyse af hver enkelt tildeling for at få evt. børn under 18 år med. Desuden er det heller ikke sikkert, at de pågældende er kommet til Danmark som flygtninge i 1945.

393 Valdis O. Lumans, *Latvia in World War II* (New York, Fordham University Press, 2006), 292.

394 Claus Bundgård Christensen, Niels Bo Poulsen & Peter Scharff Smith, *Waffen-SS. Europas nazistiske soldater* (København: Gyldendal, 2015), 286-290.

395 Ibid.

støttes af, at den lettiske veteranorganisation ”Daugavas Vanagi” i 1952 valgte, at ”Legionærdagen” skulle ligge på den 16. marts. Den dato blev valgt, fordi 15. Waffen-SS division og 2. lettische SS-Freiwilligen Brigade – sidstnævnte blev senere til 19. Waffen-SS division – i 1944 for første gang kæmpede sammen mod Den røde Hær i kampene om ”højde 93,4”, 40 km øst for den lettiske grænse.³⁹⁶ Legionærdagen er senere blevet mindet i Letland, men på grund af dens kontroversielle karakter blev det i 2015 bestemt, at den officielle lettiske politik var, at man i stedet skulle fejre ”Letlands helte” 11. november, og at en eventuel højtideligholdelse af 16. marts skulle ske på privat initiativ uden officiel deltagelse.³⁹⁷ Himmler betragtede i maj 1943 alle letter i Waffen-SS og i politienheder under SS som medlemmer af Den lettiske Legion.³⁹⁸

På det lettiske og det russiske udenrigsministeriums websider kan man finde eksempler på en ordkrig mellem de to lande om netop Den lettiske Legion. F.eks. fremhæver det lettiske udenrigsministerium, at legionen bestod af soldater tvangsudskrevet af tyskerne – i strid med Haag-Konventionen af 1907 – og at ingen medlemmer af legionen er blevet dømt for krigsforbrydelser begået under deres tjeneste i legionen.³⁹⁹ Rusland har ikke uventet en anden holdning og nævner en række forbrydelser begået både af lettiske politienheder, men også af 19. Waffen-SS-division (med bl.a. den russiske efterretningstjenestes – FSB’s – Centralarkiv som kilde).⁴⁰⁰

Når det lettiske udenrigsministerium udtaler, at ingen er blevet dømt for krigsforbrydelser under deres tjeneste i legionen, lyder det dog plausibelt. Men det er ikke ensbetydende med, at krigsforbrydere ikke gjorde tjeneste i legionen. I det følgende vil jeg kaste lys over nogle af de enheder, som tyskerne opstillede i det besatte Letland – og de forbrydelser, som vi ved, er blevet begået.

En af disse enheder er ”Arajs Kommando”, opkaldt efter sin leder, den tidligere politiløjtnant og jurastuderende Viktors Arājs. I løbet af de første måneder af den tyske besættelse af Letland kom enheden til at bestå af 300 mand, og uniformering og bevæbning blev standardiseret. Enheden opererede først under *Einsatzkommando 2* og senere under *Kommandeur der Sicherheitspolizei Lettland*. De deltog blandt andet i Rumbula-massakren, hvor mere end 25.000 jøder blev henrettet. Dele af enheden blev efteruddannet i Tyskland og blev nu sendt til

396 ”Latvian Legion: controversial points”, <http://www.sargs.lv/Vesture/Vesture/2014/02/14-01.aspx#lastcomment>, besøgt 09-10-2020.

397 MFA of the Republic of Latvia, ”Concerning events on 16 March”, <https://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/59466-concerning-events-on-16-march>, besøgt 10-10-2020.

398 Lumans, *Latvia in World War II*, 273-274.

399 ”Fallen Legionnaires remembered at Lestene Cemetery”, <https://eng.lsm.lv/article/society/society/fallen-legionnaires-remembered-at-lestene-cemetery.a121777/>, besøgt 6-8-2020.

400 MFA of the Russian Federation, ”Involvement of the Lettish SS Legion in War Crimes in 1941-1945 and the Attempts to Revise the Verdict of the Nuremberg Tribunal in Latvia”, <http://www.mid.ru/en-søg-på-lettish-legion>, besøgt 9-10-2020.

Hviderusland. Efterhånden nåede den op på bataljonsstørrelse. I 1944 blev enheden opløst, og medlemmerne blev overført til Den lettiske Legion. Det vurderes, at Arajs Kommando dræbte 26.000 jøder i Letland og måske samme antal eller endda flere i Hviderusland. De var i høj grad en del af det, der betegnes "the Holocaust by bullets".⁴⁰¹

Tyskerne havde et enormt behov for mandskab efter angrebet på Sovjetunionen. Man hvervede lokale fra de besatte områder (baltere, ukrainere osv.) først som "Hilfswilliger" under Wehrmacht, og senere fra slutningen af juli 1941 begyndte Himmler at opstille politienheder kaldet "Schutzmannschaften" (ofte forkortet *Schuma*). Disse nåede i slutningen af 1942 op på 300.000 mand og var en vigtig del af den tyske undertrykkelsespolitik i de besatte østområder, hvor de deltog i jødeudryddelsen og kamp mod partisaner.⁴⁰² Schutzmannschaften var enten indsat som stationære enheder eller som mobile enheder. De stationære enheder var en kraftig forøgelse af den tyske politikapacitet, og forholdstallet mellem *Schuma* og tyske politi var 10:1 – dog med lokale variationer.⁴⁰³

Den første lettiske Schutzmannschaft bataljon blev dannet i september 1941 og den sidste i juli 1944. Ifølge den lettiske historiker Kārlis Kangeris er det ikke blevet opgjort, hvor mange der egentlig har gjort tjeneste i de lettiske *Schuma*-enheder. Men man har tal fra forskellige tidspunkter: april 1942 7390 soldater stigende frem til 14884 i juli 1944.⁴⁰⁴

Som det fremgår af ovenstående, gjorde de lettiske soldater tjeneste i en lang række meget forskellige enheder, og en soldat i en Schutzmannschaft-bataljon kan meget vel senere have gjort tjeneste i en af de to Waffen-SS-divisioner. Desuden er der ikke overensstemmelse i litteraturen om, hvor mange der egentlig gjorde tjeneste, og enhedsbetegnelserne kan være noget divergerende.

Politiafdelingen ved Flygtningeadministrationens journalsag 7674/46 ("Baltersagen") på Rigsarkivet indeholder en række billeder, som lå i den kuffert, som blev fundet under gulvet i en af lejrens barakker. På en række af billederne optræder personer, som var i lejren i Faxe Ladeplads på det tidspunkt. De fleste af de afbildede personer er iført Waffen-SS-uniformer, men der optræder også

401 Hermed menes nedskydningen af jøder i modsætning til udryddelsen i koncentrationslejrene. Richards Plavnieks, *Nazi Collaborators on Trial during the Cold War. Viktors Arājs and the Latvian Auxiliary Security Police*, (Cham: Palgrave Macmillan/Springer International Publishing, 2018), 1-2

402 *Enzyklopädie des Nationalsozialismus*, 5. aktualisierte und erweiterte Auflage, editors: Wolfgang Benz, Hermann Graml & Hermann Weiß. Klett-Cotta Deutscher Taschenbuch Verlag, Stuttgart: 2007.

403 Eric Haberer, "The German Police and Genocide in Belorussia, 1941-1944. Part I", *Journal of Genocide Research*, (2001), 3(1), 13-29, 18.

404 Kārlis Kangeris, "'Closed' Units of Latvian Police – Lettische Schutzmannschafts-Bataillone", *The Hidden and Forbidden History of Latvia under Soviet and Nazi Occupations 1940-1991*, Institute of the History of Latvia, Riga 2005, 112-113.

Mindst én af de lettiske soldater ligger på et Waffen-SS regnslag. Kobæk Strand, maj 1945.
Foto: Holger Wraae-Jensen/Frihedsmuseet

uniformer fra andre typer enheder, og ejeren af den fundne kuffert gjorde overfor det danske politi opmærksom på, at den fundne uniform netop ikke var fra Waffen-SS.⁴⁰⁵

Krigsforbrydelser begået af letter i tysk tjeneste

Jeg har tidligere været inde på "Arajs Kommando" og de forbrydelser, som de begik. Men også Schutzmannschaften var involveret i drab på jøder og civile. Tyskerne opererede med udtrykket *Bandenbekämpfung*, som er en nazistisk eufemisme for bekæmpelse af kommunistiske partisaner – de skulle opfattes som kriminelle. At Schutzmannschaften deltog i kampene med partisanerne ("banditterne") ses af tal over partisanernes tab indrapporteret fra august til november 1942 fra de tysk besatte områder i Sovjetunionen: 1337 dræbt i kamp, 737 fanger henrettet, 7827 henrettet senere. Også "banditternes" hjælpere og jøder blev henrettet: 14.257 og 363.211 henholdsvis. På tysk side var tabene 174 dræbte tyskere og 285 Schutzmannschaften.⁴⁰⁶ Lettiske Schutzmannschaften gjorde tjeneste i bl.a. Hviderusland, hvor de deltog både i partisanbekæmpelsen og jødeudryddelsen.⁴⁰⁷ Nogle forskere mener ligefrem, at jødeudryddelsen var vigtigere end bekæmpelsen af partisaner, mens andre mener, at det blot var en "sidegevinst" for tyskerne og anfører, at på 55 antipartisanoperationer var "kun" 9 % af de dræbte jøder – ud af en total på 150.000 dræbte.⁴⁰⁸

Som tidligere nævnt er der diskussion om, hvad Den lettiske Legion egentlig er: Var de rene frontsoldater uden krigsforbrydelser på samvittigheden - "Soldaten wie andere auch", som det kom til at hedde i Vesttyskland, efter at kansler Adenauer i 1953 holdt en tale, hvor han opfordrede til at skelne mellem SS og Waffen-SS.⁴⁰⁹ Det er en holdning, man finder hos nogle lettiske historikere.⁴¹⁰ Modsat henviser andre til Himmlers ordre fra maj 1943 om dannelsen af Den lettiske Legion, og at den også skulle omfatte alle lettiske enheder under SS og politienheder.⁴¹¹ Men hvis vi blot ser på de lettiske Waffen-SS enheder (15. og 19.

405 "Rapport Fredagen den 15. Februar 1946 angaaende Fund af tyske Hæderstegn, Fotografier af S.S. Folk m.v. i Faxe Ladeplads". RA, Pol. Afd., Journalsag 7674/46.

406 Philip Warren Blood, "Bandenbekämpfung: Nazi occupation security in Eastern Europe and Soviet Russia 1942-45" (Doctor of Philosophy Thesis, Cranfield University, 2001), 2, 121, 139.

407 Leonid Rein, "Untermenschen in SS Uniforms: 30th Waffen-Grenadier Division of Waffen SS", *The Journal of Slavic Military Studies*, 20:2, 2007: 332.

408 Kangeris, 108-109.

409 Bundgård et al., Waffen-SS, 580.

410 Inesis Feldmanis, "Waffen-SS Units of Latvians and Other Non-Germanic Peoples in World War II: Methods of Formation, Ideology and Goals", *The Hidden and Forbidden History of Latvia under Soviet and Nazi Occupations 1940-1991*, Institute of the History of Latvia, Riga 2005, 123-124.

411 Leanid Kazyrytski, "Latvian SS-Legion: Past and Present. Some Issues regarding the Modern Glorification of Nazism", *Criminal Law Forum* (2016), 27: 361-385, 370-371.

division), er de ikke nødvendigvis så uskyldige, som apologeterne siger. Der var stærke bånd mellem Waffen-SS og koncentrationslejrssystemet. Sidstnævnte blev også brugt som tjenestested for sårede og ukampdygtige soldater. Den lettiske Legion modtog et kompagni lettiske soldater, som havde gjort vagttjeneste i koncentrationslejren Bobruisk og dér deltaget i drab på jødiske fanger.⁴¹² Dertil kom, at de lettiske Schutzmannschaften fungerede som en mandskabspulje, hvorfra der kunne hverves soldater til Den lettiske Legion.

Krigen på østfronten var meget brutal, og både Wehrmacht og Waffen-SS var involveret i krigsforbrydelser – især sidstnævnte, som Claus Bundgård Christensen, Niels Bo Poulsen og Peter Scharff Smith i deres bog *Waffen-SS* betegner som ”særligt forbryderisk sammenlignet med Værnemagten”. De nævner også et eksempel, hvor 2. Lettische SS-Freiwilligen-Brigade i 1943 ved Leningrad fik et forbud fra den lokale bykommandant mod at skyde otte civile, som brigaden mistænkte for at stå i forbindelse med partisanerne. Tidligere havde man skudt syv andre mistænkte. Brigaden klagede over bykommandanten, som efterfølgende blev fjernet fra sin stilling.⁴¹³

Som det ses af ovenstående, er der stor sandsynlighed for, at i hvert fald nogle af de lettiske soldater her i landet har været involveret i krigsforbrydelser. Den manglende interesse for eventuelle krigsforbrydelser fra det danske politiske side kan dels skyldes manglende kendskab til, hvad der var foregået på østfronten og de mange enheder, som tyskerne opstillede, dels var der ikke den store interesse for, hvad der var foregået udenfor Danmarks grænser. Så vidt vides blev heller ingen af de danske Waffen-SS-frivillige efterfølgende dømt for forbrydelser begået udenfor Danmark.⁴¹⁴ Selvom man ikke fra dansk side undersøgte, hvorvidt de lettiske soldater havde været involveret i krigsforbrydelser, kender vi faktisk til to tilfælde.

Lettiske krigsforbrydere i Danmark

Det ene eksempel på en krigsforbryder, som opholdt sig i Danmark lige inden krigsafslutningen, er ”selveste” Viktors Arājs, kommandanten og grundlæggeren af ”Arājs Kommando”. Den amerikanske historiker Richards Plavnieks angiver, at Arājs var i Danmark som chef for sårede soldater fra Den lettiske Legion, som skulle tilbage til kampene i Kurland. Før den tyske kapitulation skaffede han sig nye papirer med en ny identitet, brændte de rigtige, krydsede grænsen og overgav sig til britiske tropper i Nordtyskland.⁴¹⁵ Selvom han blev angivet flere gange i de

412 Bundgård et al., *Waffen-SS*, 442-443, 457.

413 Christensen, Poulsen & Smith, *Waffen-SS. Europas nazistiske soldater*, 506-7.

414 Christensen, Poulsen & Smith, *Under hagekors og Dannebrog*, 399.

415 Richards Plavnieks, *Nazi Collaborators on Trial during the Cold War*, 115.

britiske krigsfangelejre, som han var placeret i, lykkedes det ham at flygte, og det var først i 1975, at han blev arresteret. Han blev i december 1979 idømt livstidsstraf ved retten i Hamborg for drabet på mindst 13.000 mennesker. Han var stadig i færd med at afsone sin straf, da han døde 21. januar 1988 i en alder af 78 år.⁴¹⁶

Det er uklart, hvorfor Viktors Arājs befandt sig i Danmark. Det samme gælder en anden lettisk soldat og tidligere medlem af Arajs Kommando: Konrāds Kalējs. Han var i Danmark frem til 1947, og vi må ud fra det tidspunkt, hvor han forlod landet, formode, at han har meldt sig som Wehrmachtsangehöriger og er blevet udsendt til en britisk lejr i Tyskland.⁴¹⁷ Han blev senere politichef i en flygtningelejr for letter i nærheden af Rotenburg. Han emigrerede til Australien, hvor han fik statsborgerskab. I 1959 flyttede han videre til USA. Her levede han et stille liv under sin rigtige identitet og gik på pension som 70-årig i 1983.

I oktober 1984 startede OSI (Office of Special Investigation under det amerikanske justitsministerium) en deportationssag mod Kalējs. Han var stadig australsk statsborger.⁴¹⁸ Det blev en langvarig sag, og først i 1994 blev han deporteret til Australien. Herfra prøvede han flere gange at komme til USA og Canada. OSI havde dog stadig fokus på ham, og i 1999 opdagede man, at han levede på et lettisk plejehjem i Storbritannien under falsk navn. Han rejste atter tilbage til Australien, men nu var Letland kommet på banen og bad om at få ham udleveret. Han blev derfor arresteret af det australske politi i år 2000, men han døde mindre end et år senere, mens udleveringssagen kørte.⁴¹⁹ Han blev altså aldrig dømt for sine eventuelle krigsforbrydelser. USA dømte ham kun for at være illegalt indrejst i landet på baggrund af, at han havde givet forkerte oplysninger ved sin indrejse.

Mellem en tredjedel og halvdelen af medlemmerne af Arajs Kommando blev efterfølgende straffet for forbrydelser, heraf 356 i Sovjetunionen.⁴²⁰ Der har ikke været den samme interesse for at retsforfølge medlemmer af Schutzmannschaften eller Waffen-SS, og det lettiske udenrigsministerium konstaterer da også, som citeret tidligere, at ingen medlemmer af Den lettiske Legion er blevet dømt for deres tjeneste i enheden. Som det fremgår af det ovenstående, er der rig mulighed for, at de havde begået krigsforbrydelser enten før tjenesten i legionen eller som medlem af Waffen-SS.

De allierede tabte rimeligt hurtigt interessen for at retsforfølge eventuelle krigsforbrydere. I juni 1948 skrev Storbritannien i et hemmeligstempelt telegram til de syv dominions (herunder Australien, Canada, Ceylon og New Zealand), at

416 Ibid., 113,-114, 165.

417 "Lettisk leder af dødspatrolje opholdt sig i Danmark", *Jyllands-Posten* (webudgave), 5-1-2000, besøgt 17-9-2020.

418 Ibid., 255-256.

419 Ibid., 268-270.

420 Plavnieks, *Nazi Collaborators on Trial during the Cold War*, 275.

man skulle indstille de krigsforbrydersager, som endnu ikke var startet 31. august 1948. Situationen i Tyskland gjorde, at man skulle "dispose of the past as soon as possible."⁴²¹ Den britiske holdning var, at nu havde man ved de førte krigsforbrydersager afskrækket kommende generationer fra at begå lignende forbrydelser, og det var vigtigere end at straffe hver eneste skyldige.⁴²²

De vestlige allierede anvendte også tidligere baltiske soldater til bl.a. bevogtning af de tyske anklagede ved Nürnberg-processen.⁴²³ Balterne var generelt meget antikommunistiske og kunne anvendes i amerikansk og britisk tjeneste. Konråds Kalējs kunne ved retssagen i USA fremvise anbefalinger fra den amerikanske og britiske hær.⁴²⁴

Estiske og litauiske soldater i Danmark

Denne artikel beskæftiger sig primært med de lettiske soldater i Danmark, da de har efterladt større spor i arkiverne end soldater fra de to andre baltiske lande. Det skyldes bl.a. "baltersagen" i Faxe Ladeplads, som kun handlede om lettiske soldater. Men der har med sikkerhed i hvert fald også været estiske soldater i Danmark. Det britiske tilbud om at udsende baltiske soldater til Tyskland i 1947 som Wehrmachtsangehörige gjaldt soldater fra alle tre lande.

Ligesom i Letland blev der i Estland opstillet forskellige typer af enheder, bl.a. en Waffen-SS-division (20. Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr. 1)). Denne division havde sent i krigen en reserveenhed i Odense, herunder et kompagni bestående af sårede soldater.⁴²⁵ Et enkelt medlem af en estisk grænsebataljon var interneret på Sundholm på Amager, men han blev i december 1945 overført til flygtningelejren i K.B. Hallen sammen med nogle medlemmer af "den lettiske "SS" Legion".⁴²⁶

I marts 1945 blev der i Odense indkvarteret 800 estiske Waffen-SS-soldater på Sct. Hans Skole, derudover var 150 indkvarteret i Fyns Forum. Disse soldater forlod Danmark omkring 17. april 1945 for at blive indsat i kampene om Berlin. Det drejede sig primært om estiske drenge, som oprindeligt var blevet hvervet til at skulle betjene luftværnsartilleri, men de var efterfølgende blevet konverteret til

421 "Commission of Inquiry on War Criminals. Report. Part I: Public", http://publications.gc.ca/collections/collection_2014/bcp-pco/CP32-52-1986-1-eng.pdf, besøgt 22-10-2019, 26-27.

422 Ibid.

423 "Camps in Germany (1944-1951) for refugees from Baltic Countries", http://www.archiv.org.lv/baltic_dp_germany/?id=415&lang=en, besøgt 17-9-2020. Website lavet af de tre baltiske nationalarkiver. "Latvian Legion soldiers at Nuremberg Tribunal", http://www.lettia.lv/en_a_legionari-nirnberga.html, besøgt 17-9-2020. Privat website.

424 Plavnieks, *Nazi Collaborators on Trial during the Cold War*, 269.

425 Carlo Caballero Jurado & Nigel Thomas, *Germany's Eastern Front Allies (2) (MAA363)*, (Oxford: Osprey Publishing Ltd., 2002), 18.

426 Journal 2982/5 og 3055/5. Rigsarkivet, Pol. Afd., Journalsag 7674/46.

infanterister. De nåede dog aldrig til Berlin, da enhedens ledelse indså det håbløse i projektet og i stedet marcherede mod Elben. Da krigen sluttede, kom de i amerikansk fangenskab ved Schwerin.⁴²⁷

Selvom Litauen var det mest folkerige af de tre baltiske lande, var der her det færreste antal soldater i tysk tjeneste: 36.800. Der blev opstillet bl.a. Schutzmannschaft-enheder, men ingen Waffen-SS-enheder. Litauerne udgjorde den største gruppe flygtninge i Danmark, men det har ikke været muligt at finde oplysninger om eventuelle litauiske soldater i Danmark. De litauiske flygtninge indkvarteret i Dragsbæklejren ved Thisted har dog opsat et meget militaristisk udseende monument med en soldat med stålhelmet som tak til danskerne.⁴²⁸

Konklusion

Ved krigens slutning var et stort antal personer havnet i Danmark – både tyske og ikke-tyske, civile og militære. De baltiske soldater blev ”reddet” af, at briterne og amerikanerne ikke anerkendte Sovjetunionens krav om, at de var sovjetiske statsborgere. Der var hverken fra britisk eller dansk side den store interesse for, hvad f.eks. de lettiske Waffen-SS-soldater tidligere havde foretaget sig i tysk tjeneste. Fra dansk side var der kun et ønske om at finde ud af, hvem der havde været i Den lettiske Legion, så de kunne udsendes som Wehrmachtsangehörige til briterne. På samme måde som der heller ikke fra de danske myndigheders side var interesse for, hvad de danske frivillige i tysk tjeneste måtte have begået af forbrydelser udenfor Danmarks grænser.

Den danske politik var at få sendt så mange flygtninge som muligt ud af landet, men man overvejede ikke at udlevere dem til Sovjetunionen. Kampagnen fra Venstre-avisen *København* og artikler i andre aviser (undtagen det kommunistiske blad *Land og Folk*) til fordel for de baltiske flygtninge tyder ikke på, at der i befolkningen generelt var en modvilje mod dem og et ønske om at få dem udsendt. Lederen af Flygtningeadministrationen, Johannes Kjærbøl, foreslog endda i 1949, at flygtninge med tilhørsforhold til Danmark skulle have lov til at blive.

Danmarks sikkerhedspolitiske situation var svag, og Sovjetunionen benyttede de baltiske flygtninge som et pressionsmiddel. Man krævede aldrig formelt, at alle de baltiske flygtninge skulle udleveres, men man stoppede med at tage mod tyske flygtninge til den sovjetiske besættelseszone med de baltiske flygtninge som begrundelse. Umiddelbart skulle man tro, at Danmark stod stærkere end Sverige, da flygtningene formelt var et britisk ansvar, men Sovjetunionen opgav allerede

427 ”2. verdenskrig, Odense Bys Museer”, <https://museum.odense.dk/media/7632602/tekst%20til%20hjemmesiden.pdf>, besøgt 17-9-2020. ”En estisk SS-soldat beretter”, <https://www.his2rie.dk/kildetekster/de-baltiske-lande-estland/kilde-22/>, besøgt 3-7-2021.

428 Monumentet kan ses på Wikipedia: ”Fil: Dragsbæklejren04.JPG”, https://da.wikipedia.org/wiki/Fil:Dragsb%C3%A6klejren_04.JPG, besøgt 17-9-2020.

i 1946 at få udleveret de væsentligt flere baltiske flygtninge fra Sverige. Nogle ser ligefrem "Baltutlämningen" som en måde at sige fra overfor Sovjetunionen på med hensyn til de baltiske flygtninge.

Historien om de lettiske Waffen-SS-soldater er i de senere år blevet stærkt politiseret i en strid mellem Letland på den ene side og Rusland på den anden og bruges aktivt i en nutidig kontekst, hvor de to udenrigsministerier får egne historikere til at lave partsindlæg i striden. Dertil kommer, at jødiske grupper, EU og menneskeretsorganisationer har det svært med fejringen af de lettiske Waffen-SS-soldater på Legionærdagen 16. marts, som i en periode ligefrem foregik med officiel lettisk deltagelse. Selvom vi har rundet 75-året for krigens afslutning, viser den nutidige strid, at en saglig dokumentation af de lettiske soldaters gerninger og skæbne er mere væsentlig end nogensinde.

Litteraturliste:

- "2. verdenskrig, Odense Bys Museer", <https://museum.odense.dk/media/7632602/tekst%20til%20hjemmesiden.pdf>, besøgt 17-9-2020.
- Aftenbladet København*, 19. marts 1951.
- Andrä, Carl Göran. *Sverige och den stora flykten från Estland 1943-1944*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, 2004.
- Benz, Wolfgang, Graml, Hermann & Weiß, Hermann. *Enzyklopädie des Nationalsozialismus, 5. aktualisierte und erweiterte Auflage*. Stuttgart: Klett-Cotta Deutscher Taschenbuch Verlag, 2007.
- Blood, Philip Warren. *Bandenbekämpfung: Nazi occupation security in Eastern Europe and Soviet Russia 1942-45*. Doctor of Philosophy Thesis, Cranfield University, 2001.
- Bornholms Avis*, 7. maj 1949.
- Caballero Jurado, Carlo & Thomas, Nigel. *Germany's Eastern Front Allies (2) (MAA363)*. Oxford: Osprey Publishing Ltd., 2002.
- "Camps in Germany (1944-1951) for refugees from Baltic Countries", http://www.archiv.org.lv/baltic_dp_germany/?id=415&lang=en, besøgt 17-9-2020.
- Christensen, Claus Bundgård, Poulsen, Niels Bo & Smith, Peter Scharff. *Under hagekors og Dannebrog. Danskere i Waffen-SS 1940-1945*. København: Aschehoug, 1998.
- Christensen, Claus Bundgård, Poulsen, Niels Bo & Smith, Peter Scharff. *Waffen-SS. Europas nazistiske soldater*. København: Gyldendal, 2015.
- Clausen, Henrik. *Baltiske flygtninge i Danmark efter 2. verdenskrig*. Historiespeciale, København: Københavns Universitet, 2020.
- "Commission of Inquiry on War Criminals. Report. Part I: Public", http://publications.gc.ca/collections/collection_2014/bcp-pco/CP32-52-1986-1-eng.pdf, besøgt 22-10-2019.
- Danmark under den kolde krig* (København: DIIS, 2005). <https://www.diis.dk/publikationer/danmark-kolde-krig>, besøgt 20-09-2019.
- Dau, Mary. *Danmark og Sovjetunionen 1944-49*. København: Munksgaard, 1969.
- "De danske aviser – København", <http://dedanskeaviser.dk/newspapers/1-234>, besøgt 10-2-2020.
- Ekholm, Curt. *Balt- och tyskutlämningen 1945-1946, Del 1: Ankomst och interneringen*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 1984.
- "Fallen Legionnaires remembered at Lestene Cemetery", <https://eng.lsm.lv/article/society/society/fallen-legionnaires-remembered-at-lestene-cemetery.a121777/>, besøgt 6-8-2020.
- Feldmanis, Inesis. "Waffen-SS Units of Latvians and Other Non-Germanic Peoples in World War II: Methods of Formation, Ideology and Goals" in *The Hidden and Forbidden History of Latvia under Soviet and Nazi Occupations 1940-1991*. Riga: Institute of the History of Latvia, 2005.
- "Fil: Dragsbæklejren04.JPG", https://da.wikipedia.org/wiki/Fil:Dragsb%C3%A6klejren_04.JPG, besøgt 17-9-2020.
- "Fotoarkiv", <https://natmus.dk/museer-og-slotte/frihedsmuseet/viden/fotoarkiv/>, besøgt 11-1-2020.
- Flygtninge i Danmark 1945-1949*. København: Fremad, 1950.
- Frederiksborg Amts Tidende*, 21. august 1948.
- Haberer, Eric. "The German Police and Genocide in Belorussia, 1941-1944. Part I", *Journal of Genocide Research*, (2001), 3(1), 13-29.

- Hansen, Peer Henrik, "Upstairs and Downstairs' – The Forgotten CIA Operations in Copenhagen." *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, Volume 19, Number 4, 2006: 685-701.
- Horsens Avis*, 29. april 1949.
- "Indfødsretstildeling – Immigrantmuseet", <https://immigrantmuseet.dk/databaser/indfoedselstildeling/>, besøgt 13-4-2021.
- Jensen, Bent. *Bornholmske Samlinger III. række, 9. bind*. Rønne: Bornholms Historiske Samfund, 1996. Bogen er også udgivet på Odense Universitetsforlag som *Den lange befrielse – Bornholm besat og befriet 1945-1946*.
- Jensen, Bent. *Bjørnen og haren. Sovjetunionen og Danmark 1945-1965*. Odense: Odense Universitetsforlag, 1999.
- Jyllands-Posten* (webudgave), 5-1-2000.
- Kangeris, Kārlis. "Closed' Units of Latvian Police – Lettische Schutzmannschafts-Bataillone", *The Hidden and Forbidden History of Latvia under Soviet and Nazi Occupations 1940-1991*, Institute of the History of Latvia, Riga 2005, 112-113.
- Kazyrytski, Leanid. "Latvian SS-Legion: Past and Present. Some Issues regarding the Modern Glorification of Nazism", *Criminal Law Forum* (2016), 27: 361-385.
- Kochavi, Arieh J. "British Policy on Non-Repatriable Displaced Persons in Germany and Austria, 1947-7." *European History Quarterly*, Vol. 21 (1991): 365-382.
- "Konrads Kalejs v. Immigration and Naturalization Service", https://www.refworld.org/cases,USA_CA_7,3ae6b70d10.html, besøgt 17-9-2020.
- København*, 11., 12. og 14. juli 1947.
- Land og Folk*, 17. juli 1946.
- "Latvian Legion: controversial points", <http://www.sargs.lv/Vesture/Vesture/2014/02/14-01.aspx#lastcomment>, besøgt 09-10-2020.
- "Latvian Legion soldiers at Nuremberg Tribunal", http://www.lettia.lv/en_a_legionari-nirnberga.html, besøgt 17-9-2020.
- Lumans, Valdis O. *Latvia in World War II*. New York: Fordham University Press, 2006.
- Mariager, Rasmus. *I tillid og varm sympati*. København: Museum Tusculanum, 2006.
- Matz, Johan. "Sweden, the USSR and the early Cold War 1944-47: declassified encrypted cables shed new light on Soviet diplomatic reporting about Sweden in the aftermath of World War II." *Cold War History*, 15:1, 2015: 27-48.
- "MFA of the Republic of Latvia, Concerning events on 16 March", <https://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/59466-concerning-events-on-16-march>, besøgt 10-10-2020.
- "MFA of the Russian Federation, Involvement of the Lettish SS Legion in War Crimes in 1941-1945 and the Attempts to Revise the Verdict of the Nuremberg Tribunal in Latvia", <http://www.mid.ru/en-søg-på-lettish-legion>, besøgt 9-10-2020.
- Plavnieks, Richards. *Nazi Collaborators on Trial during the Cold War. Viktors Arājs and the Latvian Auxiliary Security Police*. Cham: Palgrave Macmillan/Springer International Publishing, 2018.
- Rein, Leonid. "Untermenschen in SS Uniforms: 30th Waffen-Grenadier Division of Waffen SS", *The Journal of Slavic Military Studies*, 20:2, 2007: 329-345.
- "Reuterstelegram, 13. januar 2000", https://latvians.com/index.php?en/Mailer/archive2000/2000_01_17.ssi&date=2000_01_17#news5, besøgt 17-2-2020.
- Roslyng-Jensen, Palle. "Curt Ekholm: Balt- og tyskutlæmningen 1945-1946", del 1 & 2. *Studia Historica Upsaliensia*, 136 & 137, Uppsala Universitet, 1984: 413-415.

Social-Demokraten, 21. februar og 19. juli 1946.
Social-Demokraten for Randers og Omegn, 9. januar 1950.
Thomsen, Bente, "De baltiske flygtninge i Danmark 1945-1949." *Historie/Jyske Samlinger*,
Ny række, Bind 12 (1977-1978), 136-158.
Villaume, Poul. *Frygtens logik: Den kolde Krig – en ny global historie, optakt og tidlige år
1917-1961*. København: Gads Forlag, 2020, epub ebog.
Zetterberg, Kent. "The Case of Sweden" in *Hitler's Scandinavian Legacy* (edited by Jill
Stephenson & John Gilmour), London: Bloomsbury Academic, 2013.

Utrykte kilder:

Rigsarkivet:

Dansk Røde Kors:

Dansk Røde Kors, Diverse (Hovedarkivet), 1930-1977, 1948 Fredsopgaver D.R.K. Betænkning – 1945 Hjælp til Frankrig m.m., 158.

Politiafdelingen under Flygtningeadministrationen:

Journalsag 7674/46:

Politiafdelingen under Flygtningeadministrationen, 1946-1952 Journalsager, 1946 7500-7800, 37.

UN IRO:

UN International Refugee Org., 1945-1954, Emnesager (ikke-tyske flygtninge), Korrespondance Cirkulærer Indberetninger 1945-1954, B5.

United Nations International Refugee Organization, Emnesager (ikke-tyske flygtninge), B7.

Udenrigsministeriet:

6.U.409:

Udenrigsministeriet, Gruppeordnede sager 1945-1972, 6 U 403.a/56 – U 410, 3563.

84.A.33a/1a:

Udenrigsministeriet, Gruppeordnede sager 1945-1972, 84 A 33.a1.a – G 5.210, 12133.

87.F.33 & 87.F.42:

Udenrigsministeriet, Gruppeordnede sager 1945-1972, 87 F 32 – F52, 12205.

Summary

Baltic refugees in Denmark after the Second World War has been little researched despite the many interesting aspects of this subject. They were regarded as Soviet citizens by the Soviet Union, but the British, however, did regard them as stateless because the United Kingdom did not recognize the Soviet annexation of the Baltic states. In this article I am examining how Denmark as a small state caught between the United Kingdom and the Soviet Union dealt with the Baltic refugees.

The Baltic refugees were treated according to guidelines put down by the SHAEF representation in Denmark (later the British Military Mission). This excluded them from being repatriated to the Soviet Union contrary to the Soviet citizens which were quickly repatriated.

The Soviet-Danish relationship was strained by Soviet demands for having more citizens returned and a Soviet quid-pro-quo policy. However, there was never a formal demand from the Soviet ministry of foreign affairs to have the Balts extradited. Denmark pursued in the Early Cold War (1945-1949) a policy of “bridgebuilding” between East and West. Denmark relied heavily on United Kingdom but feared the intentions of the Soviet Union.

The Danish approach was very different to that of Sweden who during WW2 built up a considerable military defensive capability. About 30,000 Baltic refugees fled to Sweden but the Soviet Union stopped demanding their extradition in March 1946. The Danish refugee policy was to get rid of as many refugees as possible, including the Baltic refugees. Denmark succeeded in this: Only about 400 Baltic refugees remained in Denmark. Some of the Baltic refugees had served as soldiers in the German armed forces in different capacities – ranging from combat troops in the Waffen-SS over police troops to members of construction battalions. The Danish authorities did not investigate if any of these former soldiers had committed war crimes. Danish newspapers show that there was sympathy towards the Baltic refugees in the Danish population - apart from *Land og Folk*, published by the Danish communist party and loyal to Moscow.

My research concludes that there is no sign of the Danish authorities contemplating to hand over the Baltic refugees to the Soviet Union despite the goal of getting rid of all refugees in Denmark. This was not done out of humane considerations but because Denmark strictly adhered to the British guidelines on refugees and to the UN resolution of 1946 on refugees.